

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

THEORETICAL ASPECTS OF MANAGERIAL AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

У сучасних умовах розвитку економіки, сільське господарство грає важливу роль у забезпеченні економічної стабільності та продовольчої безпеки держави, стаючи ключовим сектором економічної діяльності. Впровадження ефективного управління та інноваційних підходів є необхідними для підтримки сталого розвитку цього сектору, що включає підвищення його конкурентоспроможності на світовому ринку та адаптацію до таких викликів, як війна, глобалізація, зміни клімату та економічна нестабільність. У статті досліджено питання ефективності управління в аграрному секторі та впровадження інноваційних підходів, які необхідні для підтримки сталого розвитку та зміцнення конкурентоспроможності сільського господарства на міжнародному рівні. Систематизовано теоретичні підходи до управління та інноваційного розвитку в аграрному секторі, визначено основні фактори, що впливають на ефективність, та обґрунтовано напрями удосконалення управлінських процесів у сучасних умовах. Аналіз досвіду розвинених країн показує, що за допомогою диверсифікації діяльності та реалізації програм сталого розвитку можна досягти значних позитивних змін у сільських регіонах. Обґрунтовано необхідність розробки стратегій оптимізації ресурсів та підвищення продуктивності, з особливим акцентом на екологічну безпеку та соціально-економічний розвиток сільських територій. Сталий розвиток включає ефективне використання ресурсів, розвиток підприємництва та сільського туризму, а також створення умов для якісного життя населення і збереження культурних цінностей. Важливість регіональної політики у підтримці аграрних підприємств зазначається через формування інноваційного потенціалу та розробку науково-обґрунтованих механізмів державного регулювання. Встановлено, що регіональна політика сприяння розвитку економічної діяльності аграрного сектору включає комплекс інституційно визначених заходів і інструментів, які сприяють динамічному розвитку регіонів. Запропоновано використання грантів та створення ефективних взаємодій між підприємствами для поширення інновацій, а також підкреслено важливість державної підтримки у формуванні інфраструктури інноваційних кластерів.

Ключові слова: сільське господарство, підприємства, аграрна сфера, суб'єкти економічної діяльності, інновації, інвестиції.

In contemporary economic development conditions, agriculture plays a crucial role in ensuring economic stability and food security, becoming a key sector of economic activity. The implementation of effective management and innovative approaches is essential to support the sustainable development of this sector, which includes enhancing its competitiveness in the global market and adapting to challenges such as war, globalization, climate change, and economic instability. The article explores issues of management effectiveness in the agricultural sector and the implementation of innovative approaches necessary to support sustainable development and strengthen the competitiveness of agriculture at an international level. Theoretical approaches to management and innovative development in the agricultural sector have been systematized, key factors affecting effectiveness have been identified, and directions for improving management processes in modern conditions have been substantiated. Analysis of the experience of developed countries shows that diversification of activities and the implementation of sustainable development programs can achieve significant positive changes in rural areas. The need to develop strategies for resource optimization and productivity enhancement, with a special focus on environmental safety and socio-economic development of rural areas, is substantiated. Sustainable development includes the effective use of resources, development of entrepreneurship and rural tourism, as well as creating conditions for a high quality of life for the population and preservation of cultural values. The importance of regional policy in supporting agricultural enterprises is noted through the formation of innovative potential and the development of scientifically substantiated mechanisms of state regulation. It has been established that regional policy promoting the development of economic activity in the agricultural sector includes a complex of institutionally defined measures and tools that facilitate dynamic regional development. The use of grants and the creation of effective interactions between companies to spread innovations are proposed, and the importance of state support in forming the infrastructure of innovation clusters is emphasized.

Key words: agriculture, enterprises, agricultural sphere, economic entities, innovations, investments.

УДК 332.3:364.122.5
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.43>

Охріменко А.В.

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку економіки, особливе значення набувають питання підвищення ефективності сільського господарства, яке залишається одним з ключових видів економічної діяльності, що забезпечують економічну стабільність та продовольчу безпеку держави.

Ефективне управління та впровадження інноваційних підходів у сільське господарство є необхідними умовами для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності на світовому ринку та адаптації до нових викликів війни, глобалізації, зміни клімату та економічної нестабільності.

Теоретичні аспекти управління та інноваційного розвитку сільського господарства передбачають аналіз сучасних підходів до організації управлінських процесів, впровадження новітніх технологій та інновацій, а також розробку стратегій, спрямованих на оптимізацію ресурсів та підвищення продуктивності. У контексті цього, особливу увагу необхідно приділити вивченню наукових підходів до розвитку аграрних підприємств, які б дозволяли не лише підвищити ефективність виробництва, а й сприяли екологічній безпеці та соціально-економічному розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання управління та інноваційного розвитку сільського господарства займалися низка вітчизняних науковців, зокрема: Дацій О. І., Нижник Н., Керецман В., Саєнко В., Міщенко І. М., Криштоф Н.С., Федорченко В. В., Зайцев В.Є., Беспала Ю.І, Гончаренко О.В. та ін, які в своїх працях приділили увагу процесам інноваційного розвитку досліджуваного сектору.

Метою статті є систематизація теоретичних підходів до управлінського та інноваційного розвитку сільського господарства, визначення основних факторів, що впливають на його ефективність, та обґрунтування напрямів удосконалення управлінських процесів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Досвід розвинених країн свідчить, що за допомогою диверсифікації видів діяльності на сільських територіях та розробки і реалізації програм сталого розвитку сільських територій можливо досягти значних позитивних змін. Сталий розвиток в сільських регіонах включає ефективне використання людських та природних ресурсів, розвиток підприємництва, місцевої промисловості та сільського туризму, а також створення умов для якісного життя населення і збереження культурних цінностей.

Серед основних проблем, які потребують державного втручання у розвитку суб'єктів економічної діяльності на сільських територіях, вчені виділяють такі: адміністративний тиск; відсутність підприємницької ініціативи; дефіцит оборотних коштів; недостатнє забезпечення правовою та економічною інформацією; слабкорозвинута інфраструктура підтримки підприємництва; низький рівень знань і професійних навичок працівників; низька продуктивність праці; важка система оподаткування суб'єктів економічної діяльності [1].

В основному питаннями розвитку сільських територій сьогодні займаються на локальному тобто місцевому, а бо регіональному рівнях, формуючи політику їх інноваційного розвитку. Так, регіональна політика, спрямована

на підтримку розвитку суб'єктів економічної діяльності, традиційно вважається ключовим напрямком діяльності місцевих органів влади, що сприяє динамічному соціально-економічному розвитку територій, зокрема сільських. Важливість врахування регіональних особливостей у формуванні державної політики підтримки економічної діяльності підприємств сільського господарства полягає в тому, що вона зосереджена головним чином на місцевих ринках.

Регіональна політика розвитку підприємництва включає, з одного боку, інституційно визначені заходи з боку державних та регіональних органів влади, які націлені на створення відповідного набору умов для ведення економічної діяльності. З іншого боку, до регіональної політики відносять і впровадження інструментів на місцевому рівні, що посилюють ефект від дій та сприяють досягненню ключових цілей регулювання, заданих на центральному рівні [2].

У низці наукових праць підкреслюється, що державна політика підтримки розвитку суб'єктів економічної діяльності залежить від застосування комплексу регуляторних інструментів у рамках інституційно-організаційних заходів державного управління, інституційної інфраструктури та неурядового сектору. Ці заходи кореспондують із загальними напрямками макроекономічної політики держави, де розвиток економічної активності виступає як основа національного прогресу. Водночас, основні компоненти цілісного механізму впливу держави на соціально-економічний розвиток охоплюють правове та адміністративне регулювання, індикативне планування, державне підприємництво, фінансово-бюджетне регулювання, грошово-кредитні, ціннові, соціальні та екологічні аспекти регулювання. Ці елементи формують взаємопов'язаний набір інструментів, що використовуються для вирішення конкретних проблем та досягнення визначених цілей [3].

Зауважимо, що Н. Криштоф систематизує методи державного регулювання аграрних підприємств відповідно до п'яти критеріїв: характер впливу, зміст, тривалість дії, рівень впливу та масштаби втручання [4]. Перший критерій включає безпосередні та опосередковані методи. Безпосередні методи реалізуються через інституційно-правове середовище, в той час як опосередковані методи застосовуються шляхом введення економічних засобів. Часовий аспект регуляції дозволяє класифікувати методи на тимчасові та системно-постійні, які можуть бути частково оновлюваними або модифікованими.

В. Федорченко пропонує структурувати механізми державної підтримки розвитку суб'єктів економічної діяльності в сільських регіонах на основі цільового призначення, розподіляючи їх на організаційно-правові, адміністративні, соціально-економічні, екологічні та освітні, науково-інноваційні механізми державного регулювання. Такий підхід сприяє адресній дії інструментарію, формуванню науково обґрунтованої бази для інноваційного розвитку та забезпеченню економічної безпеки країни [5].

За результатами аналізу теоретичних та методичних основ регулювання економіки та розвитку економічних агентів у сільських зонах можна стверджувати, що ключовими інструментами реалізації державної політики у цій сфері є адміністративно-правові, фінансово-кредитні та інвестиційні, інформаційно-організаційні, інфраструктурно-ресурсні та інші механізми. Важливо визнати особливості державної політики, спрямованої на стимулювання розвитку економічних суб'єктів у сільських територіях, з огляду на ці напрями. Відповідно, діяльність цих суб'єктів у аграрному секторі сприяє прискоренню економічного зростання, формуванню ВВП, створенню умов для структурних змін і модернізації економіки та економічних відносин, забезпеченню насичення внутрішнього ринку товарами та послугами, сприянню демонополізації та виправленню інших дисбалансів у розвитку економіки, а також виконанню численних важливих соціальних функцій і завдань (рис. 1).

Варто зазначити, що в сьогоденних умовах недостатнє державне фінансування інноваційних програм та заходів не тільки на регіональному, але і на державному рівні з впровадження науково-технічних досягнень в окремих секторах сільського господарства, а також їхня низька інвестиційна привабливість, особливо на територіях, які були чи є охоплені військовими діями, стримують інноваційний розвиток. Це можна пояснити такими факторами:

- складним військово-політичних та фінансовим станом;
- проблемами кадрового забезпечення;
- незбалансованим розвитком видів економічної діяльності аграрного сектору;
- неефективним управлінням науково-технічним прогресом на державному та регіональному рівнях;
- відсутністю тісного співробітництва між державою та приватним бізнесом у сфері розвитку інновацій;
- значним скороченням витрат на аграрну науку;
- недостатньою маркетинговою діяльністю наукових організацій;
- низьким платоспроможним попитом аграрних підприємств на інноваційну продукцію.

Попри складні сучасні умови ведення господарсько-економічної діяльності, сільське господарство, має значний потенціал для розвитку, що обумовлено, передусім, місткістю внутрішнього продовольчого ринку та можли-

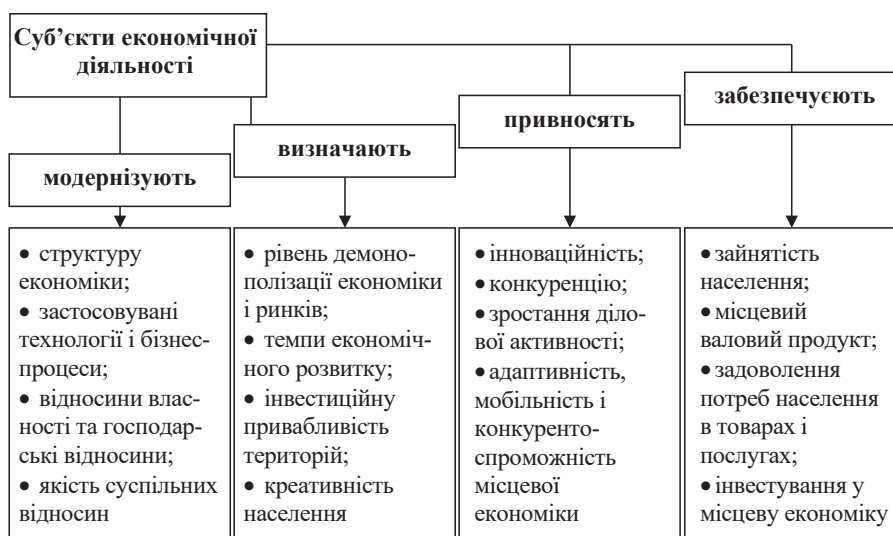

Рис. 1. Основні функціональні напрями формування та реалізації інноваційного потенціалу суб'єктів економічної діяльності в аграрній сфері

Джерело: запропоновано автором

вістю задовольнити потреби світового ринку. Це дозволяє сільськогосподарським підприємствам нашої країни, за умови правильного підходу до вирішення завдань, суттєво збільшити масштаби й обсяги виробництва через впровадження інновацій.

Експерти вважають, що, враховуючи той факт, що сільське господарство інших країн має вищу конкурентоспроможність і раніше перейшло на шлях інноваційного розвитку, впровадження інновацій більшістю суб'єктів економічної діяльності та створення інноваційних сільськогосподарських організацій у мало б орієнтуватися на модель, яка не просто дозволяє наздогнати втрачені можливості, але й перевершити їх в період відбудови країни.

На наш погляд, концепція інноваційної моделі для аграрних виробників має включати зміцнення інноваційної активності, яка сприятиме швидкому зростанню аграрного сектору спершу на регіональному рівні, а згодом і на національному або міжнародному. Реалізація такої моделі вимагає урахування унікальних регіональних особливостей управління сільськогосподарським виробництвом та рівня інноваційного потенціалу відповідних аграрних підприємств.

На сьогодні можна виділити три категорії сільськогосподарських підприємств:

- новатори, які вже зараз готові впроваджувати найсучасніші інновації;
- організації, що приймають інновації після їхньої первинної апробації в інших підприємствах;
- підприємства, що впроваджують широко поширені технології [6].

Згрупування інноваційно активних суб'єктів економічної діяльності, розміщених у межах значного економічного регіону, можливе через формування інноваційного кластера. Як вказують дослідники, такі вітчизняні кластери можна створювати, використовуючи європейські та американські моделі, які сприяють розвитку через стимулювання внутрішньокластерної конкуренції; азіатську модель, що передбачає лідируючу та напрямну роль держави; та японську модель, що фокусується на конкуренції в межах заданого напрямку розвитку підприємств. Встановлено, що інноваційний кластер успішно функціонує не лише за наявності провідних організацій, які виробляють конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього і зовнішнього ринків, але й за умов розвиненої мережі обслуговуючих суб'єктів економічної діяльності та сприятливого зовнішнього і внутрішнього середовища для кластерних утворень [7].

Інноваційний кластер у аграрній галузі може формуватися довкола провідних освітніх

установ, ключових підприємств, або спеціалізованих постачальників обладнання та ресурсів. Ефективність такої кластерної моделі залежить від належного інформаційного забезпечення, що можливе завдяки передачі результатів фундаментальних досліджень та прикладних розробок через науково-освітні центри, які функціонують як окремі організаційні одиниці [8].

Однією з головних викликів у аграрному секторі є відсутність ефективних механізмів для трансферу інноваційних продуктів у виробництво. Наразі в Україні кількість інституцій, що забезпечують інноваційну інфраструктуру, залишається обмеженою, і більшість із них не відіграють значущої ролі у розвитку інноваційних процесів. Наприклад, платоспроможний попит на послуги інноваційних центрів залишається низьким, багато з них не мають достатніх фінансових ресурсів для підтримки підприємств на початковому етапі їхньої діяльності, обмежуючи свою участь лише навчально-консультаційними послугами, що призводить до низького внутрішнього попиту на технологічні інновації.

На шляху до інноваційного розвитку соціально орієнтованого агропромислового виробництва важливо спрямувати сільське господарство в бік екологічної орієнтації. Адже саме органічне виробництво стає дедалі більш поширеним. Основні фактори, що обмежують виробництво такої продукції, включають несучасність обладнання, відсутність сертифікаційних органів для якості продукції, неадекватне маркування, недостатню інформаційну підтримку та неефективні канали збуту. Для виробництва такої продукції (сировини), суб'єкти господарювання повинні пройти процедуру оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), отримати відповідний сертифікат та зареєструватися у Реєстрі виробників органічної продукції (сировини).

Тому для ефективного інноваційного розвитку діяльності суб'єктів економічної діяльності є необхідність у створенні інфраструктури інноваційного кластеру. Ця інфраструктура повинна включати організації, які сприяють впровадженню науково-технічних продуктів на ринок інновацій, забезпечують інформаційно-консультаційні послуги, проводять оцінку проектів, пропозицій та заявок, сприяють розвитку дослідно-виробничих потужностей та формують фінансово-кредитні установи для забезпечення фінансування. Інноваційна інфраструктура має складатися з комплексу взаємопов'язаних систем, включаючи наукову, інформаційну, кадрову, організаційну, правову, фінансову та маркетингову складові.

Значення використання грантів у розвитку інноваційних процесів є важливим аспектом сучасних умов, адже створення ефективних взаємодій між підприємствами для розповсюдження інновацій є ключовим. Державна підтримка через надання грантів на конкурсній основі, яка спрямована на здобуття наукових розробок із забезпеченням їх спільного фінансування, апробації в аграрних господарствах та подальшої передачі до центрів трансферу аграрних технологій, вкрай необхідна для підвищення інноваційної ефективності. Організації, що виконують гранти, мають забезпечувати підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства у цьому напрямі. Повинен здійснюватися конкурсний відбір інноваційних проектів за участю провідних науковців та представників сільськогосподарських товаровиробників-новаторів [9].

Висновки. Розвиток аграрних суб'єктів економічної діяльності в межах інноваційного кластера може бути забезпечений через державне регулювання і фінансування впровадження інновацій у передові підприємства, державну підтримку тих підприємств, які адаптують нововведення після первинного тестування, а також через стимулювання конкуренції між компаніями, які імплементують широко відомі технології з використанням інноваційного обладнання.

Окрім того, цілісний підхід до поліпшення обладнання в секторі молочного скотарства має включати підвищення кваліфікації працівників, забезпечення доступу до інвестиційних ресурсів, розвиток інфраструктури, зміцнення науково-дослідницької бази, а також ліквідацію адміністративних перепон. Здійснення цих завдань вимагає створення нормативно-правових рамок, які б регулювали розвиток даної галузі та формували організаційно-економічний механізм цього регулювання з метою підтримки нових наукових досліджень і їхнього поширення через інноваційну інфраструктуру.

Система організації та стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві повинна базуватися на співпраці між державою та приватним сектором, включаючи податкові та митні стимули, субсидії, кредитування, венчурне фінансування, укладання договорів і замовлень у рамках науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, інформаційну підтримку, а також інтеграцію науки, освіти та бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. К.: ННЦ ІАЕ, 2004. 428с.
2. Нижник Н., Керецман В., Саєнко В. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2004. № 1. С. 275 – 279
3. Міщенко І. М. Інноваційна діяльність у сільському господарстві Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.02 / І. М. Міщенко; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. К., 2005. 20 с. .
4. Криштоф Н.С. Економічна політика розвитку підприємства в умовах гео економічних перетворень. Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2.
5. Федорченко В. В. Механізми державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні: ариф. Дис...канд. з держ упр. Львів. 2001. 21 с.
6. Халатур С. М. Сталий розвиток сільського господарства та його інноваційне забезпечення. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 34(1). С. 97-105.
7. Зайцев В.Є., Беспала Ю.І. Моделі інноваційного розвитку країн в умовах глобалізації світової економіки. Вісник АМСУ. Серія: «Економіка». 2014. № 2(52). С. 72-84.
8. Гончаренко О.В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств у контексті формування інформаційної економіки. Актуальні проблеми економіки : Науковий економічний журнал, 2012/2. № 10. С. 103-110.
9. Дейнеко Л.В. Іртищева І.О. Формування моделі інноваційного розвитку агропродовольчої сфери: національні інтереси і регіональні особливості. Збірник наукових праць. Економічні науки. Чернівці : Книги ХІІ, 2010. Вип. 6. С. 141-148.